

Димка МИТЕВА

ОПШТ ПОГЛЕД НА ЛЕКСИКАТА НА АЦО ШОПОВ ВО СТИХОЗБИРКАТА „ПЕСНИ“ (1944)

Реферат поднесен на XX Рацинови средби, 20–21 септември 1983 во Титов Велес. (На тема: Литературата на југословенските народи и народности создадена во НОБ и Револуцијата 1941–1945).

Во книгата: Дваесетти Рацинови средби. Титов Велес, 1983, стр. 149–153.

Предмет на ова соопштение е лексиката на стихозбирката Песни од Ацо Шопов (1923–1982) објавена во 1944 година во Срески МОМСМ – Куманово, значи речиси на неполна година пред да се донесе Правописот (јуни 1945 г.) со кој се установени нормите на македонскиот литературен јазик на фонетски, морфолошки, синтаксички, па и лексички план. За нас е од денешен аспект интересна лексиката во таа стихозбирка во смисла на тоа колку се доближува, односно оддалечува од лексиката на современиот литературен јазик.

Општа констатација е дека, сосем природно, најголем број зборови од употребената лексика се едновременно зборови и на литературниот јазик. Доволно е да ја приведеме песната „Карпош“ од стихозбирката, па да се види тоа.

Безумен Козјак истрпнал снага,
бујна му Китка смрштила чело,
в рамнини пиштат ветрои ледни
и грч го грчи Билача село.

Бесните вие планински бури,
плачите мртви рамнини бели,
извивај клетви, народ поробен –

денес се јунак од тебе дели!

Кој не го знае Карпош војвода,
кој не е слушал песни за него –
бучна му Пчиња приказни шуми,
бунтовник Козјак спомени чува!

Арслан му сковал карпена снага,
и ножој сторил од раци голи,
орел му горски изострил очи,
народ го прибрал в своите поли.

Пламен е Карпош – век не го држи,
дружина води – врагој решети,
по гори, поља – на сите страни
бој крвав бие и народ свети! (стр. 19–20)*

Тоа ќе го покажат во стиховите од песните и ред ретки зборови и зборовни споеви што и понатаму ќе ги среќаваме во нашата поезија и воопшто во литературниот јазик. Еве неколку од нив:

очи ми *џаснаѝ*, *ѝемнеаѝ* (стр. 8); ни *џлас* *џа* *џласи* (во смисла: ни глас да се чуе) (стр. 21); *се џрџна* лавината млада (стр. 22); и мрак се спушта / и ноќ *се џроби* (неологизам) (стр. 16); до вечер бој *се заврза* (во смисла почна) (стр. 27); *зоври-ва* пукот од сите страни (стр. 26); арно ме, мајко, *ислушај* / *ислушај* и сè запомни (стр. 9); *каинаѝи*, / смрзнати, / гладни / и боси (стр. 21); и пак *крикнуам* облиен в' пот (во смисла кликнувам) (стр. 7); во темна полноќ Пробиштип *мрее* (стр. 22); зошто се гора потресе, / потресе – дори? *оѝкорна* (стр. 11); крв му *ѝлиска* (стр. 5); *ќе се ѝомерам* (во смисла ќе полудам) (стр. 3); *ѝошѝукнаѝа* ноќта / уплашено гаси (стр. 18); и после да паднам од куршум *ѝронижен* (стр. 4); далеку тука в планина / *ѝронижан*, мајко, *ѝросѝрелан* (стр. 9); кога се шума

разлисѝи (стр. 25); *ќе* питаш, *ќе* *расѝрашуваѝи* (стр. 8); и звезди *солзаѝи* на небо (стр. 25); наеднаш слонце *сѝейели*, / *сѝеѝели* – сето истина (стр. 13); и врагот *сѝѝине* (во смисла мрзне) (стр. 27); *ќе ѝлеам* (стр. 3); и сет играам и сет *ѝреѝерам* (стр. 3); и *ѝрѝине* село в утрина слана (стр. 15); *ужас* цари (стр. 6); и *ѝѝѝама* цари (стр. 18); *ќе ѝѝѝукнам* (стр. 3); и *ќе ѝѝѝукнам* млад (стр. 5); нечујно гора *ѝумоли* (стр. 25); и исток роси *аловен* дош (стр. 23); песни *бунѝовни* (стр. 3); *бунѝовничка* песна (стр. 4); *ориѝав* (во смисла искинат) (стр. 6); сред *карѝи* *неми* (стр. 26); дека прскат бумби, *крѝечници* ржат (во смисла 'митралези') (стр. 4); ноќта е *ледена* (стр. 21); со една *мисла* (стр. 12); сред *расцвеѝи* (стр. 8); на наш'та мајка *робинка* (стр. 14) и др.

Наедно со оваа констатација треба да кажеме дека во лексиката на Ацо Шопов, чијшто говор е штипскиот (којшто на сите нивоа содржи извесни дијалектни црти наспрема литературниот јазик), *ќе* има во оваа негова стихозбирка и дијалектна лексика, а *ќе* има и елементи од српско-хрватскиот и бугарскиот јазик – јазици со кои младиот дваесетгодишен поет се служел добро.

Веднаш да кажеме дека овде само сумарно се за-држуваме на дијалектната лексика и на лексичките елементи од споменатите јазици. Зашто јазикот на стихозбирката, а во тие рамки и лексиката, *ќе* бидат на друго место подробно обработени.

Меѓу лексичките дијалектизми во стихозбирката Песни“ на Ацо Шопов ги среќаваме овие:

ѝлу'наѝи (лит. глупне): уши ми бучат, бучат и глунат (стр. 3); *забрава*, *забрави* (лит. заборава, забораваи): Секој забрава (стр. 5), та да ме секој забрави (стр. 9); *изди'не* (лит. издивне): без жалба нека изди'не (стр. 13); *се каѝери* (лит. се јази): не *ќе* да трчам и се катерам (стр. 3); *одзева* (лит. одсива): тамо дека грмежот вечно одзева (стр. 4); *уриѝнал* (лит. скокнал): во бој урипнал од сите прв (стр. 22) и др.;

дека (во значење на: каде, каде што): там дека грмежот вечно одзема (стр. 4); *дори* (лит. дури): Зошто се гора потресе, / потресе – дори откорна (стр. 11); *кокал* (лит. коска): крв, кокали, глави, раскинати црева (стр. 4); *негден* (лит. негде, некаде): негден от там (стр. 5); *прегратка* (лит. преградка): у својата вечна преградка (стр. 13); *преко* (лит. преку): а преко / долови, вади (стр. 17); *шам* (лит. таму) (стр. 12); *шамо* (лит. таму) (стр. 4); *шрава* (лит. трева): а коси – трава зелена (стр. 25); у (лит. во): у раци знаме прифани (стр. 10) и др.

Како што рековме, има и извесни ненужни лексички заемки од соседните словенски јазици. Ненужни српско-хрватски заемки се: *брго* (лит. рид): и ечат долови, / брда (стр. 15); *вила* (лит. самовила): вила ги носи планинска (стр. 26); *се жуши* (во смисла ‚се души‘): Дренак се гуши (стр. 15); *се догоди* (лит. се случи): Какво се чудо догоди (стр. 11); *издајник* (лит. предавник): Ниту сум паднал издајник (стр. 9); *неман* (лит. чудовиште): таја неман црна... (стр. 18); *освети* (лит. одмазда): со една мисла – освета (стр. 12); *се свети* (лит. се одмазди): на јуриш, напред, Карпош да се свети! (стр. 23); *шренуи* (лит. миг): и тренут сал (стр. 26); *хумка* (гроб): на хумка една (стр. 24); *се цери* (лит. се клешти): на мојта глава се цери смрт (стр. 5); *шпијун* (лит. шпион): од бесен шпијун предаден (стр. 14) и др.

Ненужни бугарски заемки се: *здравеј* (поздрав): Здравеј живот! (стр. 7); *минава* (лит. минува): гордо минава по Новиот Пат (стр. 7); *ќе ве приејеме* (лит. ќе ве примиме): ко свои ќе ве приејеме (стр. 29); *усми’најти* (лит. насмевнати): паѓат мојте браќа – мили усми’нати (стр. 4); *фашишки* (лит. фашистички): фашиско куче погано (стр. 11) и др.

Од овој преглед може да се види дека меѓу дијалектизмите најголем број се глаголи. Меѓу ненужните заемки од српско-хрватскиот се повеќето именки, а од бугарскиот им припаѓаат на разни зборовни групи.

Во заклучок ќе истакнеме дека поетот многу брзо, веќе во песните напишани по излегувањето на оваа стихозбирка – вооружен веќе со донесениот Македонски правопис – ќе се ослободи од лексичките и други елементи што ја носат онаката дијалектни (наспрема современиот македонски литературен јазик) или се ненужни заемки од српско-хрватскиот и бугарскиот јазик. Но неговата стихозбирка „Песни“ од 1944 година ќе остане да сведочи за сврзаноста на поетот со неговиот роден говор – штипскиот, особено со внесените дијалектизми од кои ние ги посочивме овде само лексичките.

*Текстот на песната со употребените графии се земени од разгледуваната стихозбирка „Песни“ на Ацо Шопов, 1944 година, Срески МОМСМ – Куманово.